

дер. – К.: Грані-Т, 2011. – 448 с. 11. Україна під нацистською окупацією: спалені села (1941 – 1944 рр.): Анотований покажчик / За ред. В. Ф. Солдатенка; автори-упорядники: Бутко С. В., Герасименко Л. С., Киридон А. М., Пилявець Р. І., Яременко В. М. – К.: ДП НВЦ «Пріорітети», 2012. – 362 с. 12. Щитюк М. М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-50 роки ХХ ст / М. М. Щитюк. – Київ, 2000. – 533 с. 13. Штейнле О. Ф. Формування передвоєнних настроїв жителів Запорізької області: соціальний вимір (1920-ті – 1941 рр.) / О. Ф. Штейнле // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – Вип. XXXV. – С. 138 – 145.

В. З. Ухач

ДІЯЛЬНІСТЬ АВТОНОМНОГО УРЯДУ А. ВОЛОШИНА: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОРАХУНКИ (ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧАСНИХ ІСТОРИКІВ)

Іманентною ознакою сучасного історіописання є підвищена увага до історії українського національно-визвольного руху [8, с. 8]. Минуле сучасного Закарпатського краю є складним і тернистим, а тому цілком очевидною є поліфонія сучасних підходів науковців до оцінки розвитку краю.

По-перше, історіографію Карпатської України доцільно періодизувати на два етапи: 1) 1989 - 2008 роки - характерними рисами цього періоду було нагромадження емпіричної бази, перегляд окремих положень радянської історіографії, передрук діаспорних праць, видання мемуарної літератури, перших збірників джерел та дисертаційних досліджень, активізація наукових форумів, поява перших ґрунтовних, узагальнюючих праць; 2) 2009 - до сьогодні - з одного боку характеризувався подальшим дослідженням виокремлених в першому етапі напрямів; з іншого боку - відзначенням 70-річчя Карпатської України на загальнодержавному рівні [12]. По-друге, за роки незалежності пройшла інституціоналізація досліджень різних напрямів історії Закарпаття. Проблематика Карпато-Української держави стала своєрідною науковою «вотчиною» для цілої плеяди закарпатських істориків (М. Болдижар, М. Вегеш, В. Гиря, Р. Офіцинський, М. Рекіта, Ю. Славик, С. Федак, В. Фенич, В. Худанич та ін.) [3].

Аналізуючи діяльність уряду на чолі з А. Волошином, історики (А. Бродій, В. Гиря, М. Вегеш, С. Віднянський, Д. Васирина, Р. Офіцинський) цілком об'єктивно вказують на ряд особливостей його діяльності: по-перше, виразно український характер прем'єра та його уряду [4, с. 25-42]; по-друге, невдоволення чехословацького центрального уряду політикою А. Волошина спрямованою на українізацію краю [9], активною співпрацею з емігрантами та представниками української діаспори, що приїхали в Чехословаччину; по-третє; ігнорування такими впливовими рухами в краю як русофільський та русинофільський, що автоматично перетворювало останніх на серйозну опозицію та послаблювало уряд; по-четверте, пронімецькою орієнтацією та активною підтримкою ідеї «українського П'ємонту» [6, с. 120] (вважаємо недостатньо обґрунтованою позицію закарпатської дослідниці Н. Васирина, що ідея соборності українських земель, де Закарпаття мало відіграти роль «українського П'ємонту», як і активна діяльність галицьких емігрантів та представників української діаспори в розбудові краю були прорахунками внутрішньої політики уряду А. Волошина. Також об'єктивної оцінки, з врахуванням тогочасної ситуації в Європі, планів Угорщини, Польщі, потребує пронімецька орієнтація уряду); по-п'яте, складна зовнішньополітична ситуація (діяльність угорських терористів, антиукраїнська пропаганда, рішення Віденського арбітражу) виступали ключовими чинниками впливу на внутрішньополітичне становище краю і змушували його керівників на певні згортання демократичних процесів.

Концентрація з грудня 1938 року урядом А. Волошина зусиль на правотворчій діяльності, загалом сприяло створенню жорсткої вертикалі структури влади, вело до обмеження конституційних прав громадян, зокрема права на захист, що на ду-

мку істориків (С. Віднянський, Н. Василина) свідчило про ознаки становлення авторитарного режиму в краю. Закарпатська дослідниця Н. Василина зазначає, що прийняття урядом А. Волошина низки розпоряджень привело до формування «ієрархічної структури виконавчої влади авторитарного типу» (Розпорядження Хустського МВС від 24 грудня 1938 р.) [6, с. 120], до руйнування судової гілки влади, яка в умовах обмеження конституційних прав людей; створення концентраційного табору Думен (на нашу думку об'єктивним є висновок М. Вегеша, що створення думенського табору слід розглядати більше актом символічним, в порівнянні з нацистськими та сталінськими таборами, де катували і масово вбивали (в Думені не засвідчено жодного вбивства)) поблизу м. Рахова (Розпорядження Президії Підкарпатської Русі № 24/38 від 18 листопада 1938 р.; наказ А. Волошина від 20 листопада 1938 р.) [6, с. 120] та карних робочих таборів; виселенням неугодних, порушенням прав національних меншин [6, с. 122-123]; введення цензури на газети і журнали, закриття русофільських антиукраїнських видань та товариств [5]; розпуском політичних партій (20 січня 1939 р., в краї діяло тільки Українське Національне Об'єднання (далі - УНО), яке фактично перетворилося на державну партію з переважанням в ідеолого-програмових постулатах ідей українського націоналізму), що на думку Н. Василяни, С. Віднянського було не тільки антидемократичним, а й хибним юридичним кроком, оскільки виводило з парламенту й сенату Чехословацьчини депутатів краю від розпущених партій, які втрачали можливість на федеральному рівні захищати інтереси Карпатської України [5].

У цілому у вітчизняній історіографії утвердилися обґрунтовані висновки - попри успіхи в політичній площині та потуги до консолідованої, конструктивної, дієвої державотворчої роботи, програма уряду в частині соціально-економічного, культурного будівництва не була реалізована.

Таким чином, по-перше, проголошення незалежності Карпатської України не було результатом заздалегідь чітко спланованої акції. Акт проголошення був «лише вимушеним кроком та похідною» [10, с. 327], «результатом спонтанного і стихійного характеру» [4], внаслідок змін в Європі (перегляду Версальської системи, кризи Чехословацької федерації, проголошення незалежності Словаччини тощо); по-друге, карпато-українське питання впродовж 1938-1939 років «було не лише окремим елементом чехословацької передвоєнної кризи, а й важливим об'єктом міжнародних відносин» [1]; по-третє, події в Карпато-Українській державі суттєво вплинули на актуалізацію загальноукраїнської проблеми [1], надавши динамічності діяльності сил українського національно-визвольного руху; по-четверте, українські історики аргументовано доходять висновку про Карпато-Українську державу як «пролог» і «провісницю соборної, суверенної української держави» [11], другий після визвольних змагань 1917-1920-х років [7, с. 25] етап національно-визвольної боротьби за суверенну Українську державу.

Список використаних джерел

1. Богів О. Я. Вплив карпатоукраїнського фактора на політику європейських країн у період чехословацької кризи (травень 1938 р. - березень 1939 р.). / О. Я. Богів. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?...
2. Болдижар М. Закарпаття між двома світовими війнами: Матеріали до історії суспільно-політичних відносин. / М. Болдижар - Ужгород, 1996; Вегеш М. М. Історичні дослідження: Історія Карпатської України (1938 - 1939) / М. Вегеш - Ужгород: Ужгородський державний університет, 2000. - Т. 1. - 311 с;
3. Славик Ю. В. Репресії Угорського окупаційного режиму в Карпатській Україні (весна 1939 р.) / Ю. В. Славик // Навковий вісник Ужгородського університету. серія «Історія». - 2014. - Вип. 2 (33). - С. 40-50; Худанич В. Оцінка діяльності Карпатської України / В. Худанич. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://transatlas.com.ua/index.php?what=zakarp&dodik=17> та ін.
4. Віднянський С. Закарпаття: від «землі без імені» до власної державності - Карпатської України. / С. Віднянський. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?...
5. Віднянський С. Закарпаття - Підкарпатська Русь: від здобуття автономії до проголошення незалежної держави (до 70-річчя Карпатської України) / С. Віднянський. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/xxx/15/1/13.pdf>.
- 6.

Василина Н. Д. *Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) - держава авторитарного типу (жовтень 1938 - березень 1939 років)* / Н. Д. Василина // *Архіви України*. - 2014. - № 2. - С. 119 - 128. 7. Вегеш М. М. *Закарпаття в контексті центральноєвропейської кризи напередодні Другої світової війни: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. істор. наук.* / М. М. Вегеш; Національна академія наук України, Інститут історії НАН України. - Київ: [б. в.], 1998. - 30 с. 8. Лисенко О. *Деякі тенденції сучасної вітчизняної історіографії Другої світової війни* / О. Лисенко // *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий журнал*. - 2013. - Вип. 1. - С. 7 - 17. 9. Мищак І. *Закарпаття напередодні Другої світової війни у працях сучасних українських істориків.* / І. Мищак. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13271/20-Mishchak.pdf?sequence=1>. 10. Мандрик М. *Український геополітичний чинник у зовнішньополітичній стратегії зарубіжних країн: історичний контекст (кін. 1920-х - 1945 рр.)* : монографія / М. Мандрик. - Київ; Чернівці : Книги-XXI століття, 2010. - 575 с. 11. Маруценко О. *Основні тенденції сучасної історіографії Другої світової війни* / О. Маруценко. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1063-5/4.pdf>. 12. Указ Президента України «Про відзначення 70-річчя подій, пов'язаних із проголошенням Карпатської України» від 12.03.2008 р. № 213/2008 // *Урядовий кур'єр*. - 2008. - № 56. - С. 4.

Л. І. Шаповал

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ НЕПУ В 1991-2006 РОКАХ

Сучасний етап історіографії НЕПу в Україні позначений якісними зрушеннями та змінами. Він характеризується відреченням вітчизняної історичної науки від марксистсько-ленінської методології та концептуальним переосмисленням як теоретичних засад, так і реальної практики запровадження і здійснення нової економічної політики. Чітко окреслилися нові підходи до розуміння ленінських намірів пов'язаних з НЕП, визначено стратегічну відданість вождя принципам комуністичної економіки, окреслено відмінності та спільне в розумінні і підходах до останнього більшовиків. Аббревіатура «НЕП» набула в історичній літературі не лише ознак чоловічого роду, а й певного хронотипу, яку продовжують використовувати дослідники в якості хронологічних рамок (1921-1929 рр.).

Об'єктом дослідження науковців є історіографічний процес, що триває в Україні стосовно проблем соціально-економічних відносин у 1920-х рр., а предметом – виявлення тлумачень хронологічних рамок НЕПу. Автор статті не розглядає конкретні аспекти НЕПу, а лише історіографію його періодизації.

Кількість наукових праць з питань НЕПу неухильно зростало з 1991 р. по 2006 р. в українській історичній науці, що свідчить про його актуальність, а з другого боку про історіографічну успадкованість концепцій та їхню усталеність. Разом з тим маємо інноваційні підходи щодо висвітлення основних етапів функціонування НЕПу, започатковані українськими істориками наприкінці ХХ століття. У зв'язку з цим зазначимо, що в працях українських істориків, інколи трапляються факти ототожнення періодизації НЕПу з періодизацією його вивчення. Так, в монографії В.Ф.Колесника, В.П.Коцура та Г.Г.Коцур, знаходимо тлумачення: «Доречно зауважити, що до кінця 1980-х рр. радянські історики обґрунтовували періодизацію НЕПу, яка базувалася на усталених у той час у політичному і науковому обігу етапах розвитку радянського суспільства»[4].

Історіографія НЕПу в Україні включає етапи: 1) початок-кінець 1920-х рр. Цей етап співпадає з хронологічними рамками НЕПу (1921-1929 рр.); 2) кінець 1920-х - поч. 1950-х рр.; 3) др. пол. 1950-х - поч. 1990-х рр.; 4) поч. 1990-х рр. – до наших днів. Науковці зібрали і узагальнили величезний конкретно-історичний матеріал, зробили спроби розкрити зміст нової економічної політики. Від публіцистичного викладу проблем НЕПу дослідники перейшли до видання праць наукового характеру (статей, брошур, монографій), включаючи дисертаційні роботи. Періодизація історіографічного процесу невіддільною проблематики, представлена